

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

УДК 321. 01: 930

Віктор Тарасевич

ПРО ІНСТИТУЦІЙНУ ЕВОЛЮЦІЮ ПЕРШИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ: ПОДІЛ І КООПЕРАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто еволюцію й особливості поділу і кооперації діяльності в перших цивілізаціях Сходу. Кооперацію діяльності подано як форму перетворення і каналізації природної пасіонарної енергії в суспільну й економічну. Увагу акцентовано на змісті найпростішої, простої та ускладненої простої кооперації діяльності.

Ключові слова: поділ діяльності, кооперація діяльності, пасіонарна енергія, економічна енергія

JEL: B 300.

Існуючі матеріали про перші цивілізації дозволяють не лише поглянути на циклічність їх еволюції з етнічних позицій, а і звернути увагу на деякі аспекти взаємодії природної, суспільної та уно-енергії. Маються на увазі *не способи* взаємного перетворення вказаних видів енергії (для їх опису поки що відсутні відповідні наукові результати), а з'ясовні *прояви* перетворень. Найочевидніший результат перетворення природної енергії на суспільну і матеріалізації останньої – велична рукотворна штучна природа, яка за масштабами і різноманіттям сміливо починає *нерівне* змагання з природою натуральною. Загальний і частковий *поділ діяльності*¹, що лежить в основі вказаного різноманіття, її численні види і підвиди не піддаються короткому викладенню². Але їх об'єднує головне – творіння рук людських продовжують жититися природними соками.

Тарасевич Віктор Миколайович (v_tarasevich@list.ru), д-р екон. наук, Національна металургійна академія України (Дніпропетровськ).

¹ Задля категорійної чіткості та справедливості слід визнати, що тут і в подальшому, по суті, йдеться про *поділ життєдіяльності* в широкому сенсі. Проте оскільки наша увага акцентована на вузлі "діяльність – власне інститути", а інші вузли уно-інституційної мережі ми розглядаємо лише як "провідники" природної та суспільної енергії, остільки безпосереднім об'єктом дослідження є поділ діяльності.

² Обмежимося лише деякими значущими штрихами неозорої історичної картини: могутня іригаційна система (Єгипет), магістральні канали (Месопотамія), лиманове зрошування, обвалування полів і система двох урожаїв (Індія), сади Семіраміди (Месопотамія), нові породи худоби (наприклад, тонкорунних овець у Єгипті); судноплавання, дорожнє будівництво, металургія бронзи і заліза, лави ремісників поповнюють ливарники, склодуви, ткачі, ювеліри, гравери та ін.; еволюція письма від піктографії до демотичного; різноманітність літературних жанрів (міфи, казки, заклинання, повчання, легенди, байки, прислів'я, гімни тощо); витворами мистецтва заявляють про себе художники, скульптори, архітектори; виокремлення культової, придворної та пародійної музики (Єгипет); зародження театру; поява особистих богів і поступове просування до єдинобожності; ідеологізація вчень (наприклад, легізму і конфуціанства в Китаї) та релігій; виокремлення фармацевтики, хірургії,

Еволюційна лінія *природного* поділу діяльності, що позначилася в доцивілізаційну епоху, отримала гідне продовження. З одного боку, внутрішньообщинний поділ діяльності, зумовлений статевими і віковими відмінностями, продовжує продукувати суспільний поділ діяльності: народжені в общині види (підвиди) діяльності, наприклад, ремісничої або духовної, відокремлюються і територіально, переміщаючись у міста, й організаційно. З іншого боку, різні общини, як і раніше, використовують різні природні умови і засоби виробництва, а тому розрізняються "...між собою за способом виробництва, способом життя і вироблюваними продуктами. Це – ті природно зрослі відмінності, які в разі стикання общин спричиняють взаємний обмін продуктами, а отже, поступове перетворення продуктів на товари" (Маркс, 1950. С. 364). "Обидва типи поділу праці розвиваються рівномірно один з одним і породжують один одного через взаємодію" (Маркс, Енгельс. С. 349)³. З'являючись на світ, види діяльності починають боротьбу з часом і простором, підкоряючись логіці саморозвитку й експансії. Реміснича, торгова, релігійна, політична й інституційна діяльність знаходять і формують адекватне собі середовище і темпоральність у містах. Двірські, храмові та вельможні господарства поступово перетворюються на багатогалузеві. У певному сенсі економіки цілих цивілізацій стають "заручниками" того чи того поєднання видів діяльності.

На нано- і мікроекономічному рівнях знаряддя праці залишаються продовженням руки працівника, а діяльнісні патерни як форми існування суспільної енергії – своєрідною еманациєю його індивідуалізованих природних стандартів, тобто природних нахилів і здібностей, що живляться енергією природною. Але лише в епоху перших цивілізацій як конкурентоспроможні з протоінститутами зміни діяльності утверджуються *інститути спадкоємства* видів діяльності, зокрема ремісничої, релігійної, владної, що підсилюють закритість соціальних утворень (соцутворів), наприклад, варн, а потім і каст у Стародавній Індії⁴. Таким чином "оплачується" зростання рівня професіоналізму, віртуозності дій, а також якості продукту. З одного боку, успадковані природні стандарти, індивідуально особливі у сина порівняно з батьковими, сприяють відповідному вдосконаленню знарядь і патернів діяльності. З іншого боку, оскільки кожне нове покоління спіткає вже готові знаряддя і патерни, воно вимушене розміряти з ними свої природні нахили, стаючи таким чином "ареною" впливу суспільної енергії на природну.

акушерства і гінекології (Месопотамія); перші кроки наук: математики (математичні дії, визначення площі круга (Єгипет), теорема про рівність квадрата гіпотенузи суми квадратів катетів (Месопотамія), десяткова система числення (Індія), географії (географічні карти), астрономії (розпізнавання зірок і планет астрономами Месопотамії), агрономії (календар землероба (Месопотамія).

³ Це сказано К. Марксом із приводу поділу праці всередині суспільства і всередині фабрики, але є правильним і для поділу діяльності всередині общини і всередині суспільств перших цивілізацій.

⁴ "Касты і цехи виникають під впливом такого самого природного закону, який регулює утворення у тваринному і рослинному світі видів і різновидів, – із тією лише різницею, що на певному ступені розвитку спадкоємність каст і винятковість цехів декретуються як суспільний закон" (Маркс, 1950. С. 352). Спадкоємність як природний стандарт стає суспільним інститутом. У якийсь поки що не зрозумілий спосіб гени транслюють її механізми мемам.

Із зростанням могутності штучної природи більш значущими стають механізми адаптації до неї людської природи. Зрештою, з появою писемності суспільна спадковість отримує інструментарій, зіставний за ефективністю з генним інструментарієм. Таким чином, інститути спадкоємства, що інтегрують природну і суспільну складові, забезпечують упорядкування взаємодії природних стандартів і діяльнісних патернів, сталість їх балансу.

Оскільки "поділ праці передбачає кооперацію або є лише її специфічною формою" (Маркс, Енгельс. С. 285), остільки й у кооперації подано природне і штучне начала, але, зрозуміло, в такий *особливий* спосіб, який, у кінцевому підсумку, визначає її сутність і зміст⁵. Зазвичай під кооперацією розуміють: 1) єдність, узгодженість спільних дій окремих працівників, їх колективів або національних господарств у процесі відтворення матеріальних і духовних благ; 2) форму, в якій відбувається це об'єднання праці (Політична економія, 1990. С. 229)⁶. "Кооперація являє собою *загальну форму*, яка лежить в основі всіх суспільних устроїв, спрямованих на збільшення продуктивності суспільної праці, і яка в кожній із них отримує подальшу специфікацію" (Маркс, Енгельс. С. 285). Виокремлюють два основні типи кооперації праці: 1) *проста* – кооперація однакової, однорідної конкретної праці; 2) *складна* – кооперація розділеної праці, якісно різних конкретних видів праці (Політична економія, 1990. С. 229). Очевидно, що проста кооперація – історично раніший і менш розвинений тип, аніж складна, класичними формами якої є мануфактура і фабрика.

Спираючись на вищевикладене, неважко зробити висновок про безумовне домінування у стародавніх цивілізаціях простої кооперації праці та практичну відсутність розвиненої складної. Проте за найближчого розгляду виявляються важливі нюанси. Оскільки "...сутністю простої кооперації залишається *одночасність* дій, одночасність, результати якої ніколи не можуть бути досягнуті шляхом послідовних затрат праці в часі роз'єднаними у своїх діях робітниками" (Маркс, Енгельс. С. 294), остільки вона характерна не лише для полювання на великого звіра, більшості землеробських і будівельних робіт, а і для колективного відправлення культів, ритуалів, ведення військових дій, навчання в перших школах. В усіх вказаних актах свідоме начало тією чи тією мірою доповнює(ться) несвідоме(им) і підсвідоме(им), людська поведінка поєднується з діяльністю, отже, має місце не просто кооперація праці (уречевлення) або кооперація діяльності (уречевлено-олюдненої), але кооперація *життєдіяльності в широкому сенсі*⁷. Саме через несвідоме начало у "плоть і кров" кооперації безпосередньо й екзогенно впроваджується та надмірна природна енер-

⁵ Тут і подальшому розгляд кооперації спирається на її ідентифікацію у фундаментальній економічній науці, яка за останню чверть століття практично не змінилася.

⁶ Порівн.: "Ту форму праці, за якої багато осіб планомірно працюють разом і у взаємодії один з одним в одному і тому самому процесі виробництва або в різних, але пов'язаних між собою процесах виробництва, називають кооперацією" (Маркс, 1950. С. 337).

⁷ Ця констатація є важливою, насамперед, для підтвердження наявності в кооперації додіяльнісних елементів як ланок ланцюжка активності. Проте, як і за розгляду поділу діяльності, тут акцентовано увагу, здебільшого, на кооперації *діяльності*.

гія, яка і забезпечує пасіонарну напругу цунутворів, перетворюючись на суспільну енергію, здатну матеріалізуватися.

У зв'язку з цим аж ніяк не випадковим видається створення низки монументальних, вражаючих уяву результатів кооперації зусиль десятків тисяч працівників саме в періоди *підвищеної пасіонарності* етносів (суперетносів) перших цивілізацій. Так, пасіонарний підйом етносу єгиптян-1 часів централізації Стародавнього царства позначений будівництвом збережених дотепер пірамід померлих фараонів, а також єдиною іригаційною системою. Натомість у I перехідному періоді спостерігається спад пасіонарності, домінування відцентрових сил – піраміди фараонів "стискуються" і поступаються величчю і розмірами пірамідам номархів, а єдина іригаційна система руйнується. Основні ділянки першої Великої китайської стіни зводяться в акматичній фазі етногенезу епохи Східного Чжоу володарями кількох царств, а завершується її будівництво зусиллями півмільйона працівників при імператорі Цинь Шихуанді – відомому об'єднувачі Китаю. У цю саму епоху в результаті культурної сублімації пасіонарної енергії народжуються великі вчення, що визначають духовну ідентичність Китайської цивілізації, – моїзм, конфуціанство, даосизм, легізм. Відомо також, що найзначніші військові походи і дії (коопераційні по суті) як засіб зовнішніх завоювань датуються фазами пасіонарного підйому і акматичною відповідного етносу (суперетносу).

Якщо залишатися в межах звичного тлумачення кооперації та її типів, викладене переконує лише в тому, що у фазах пасіонарного підйому і акматичній відбувається екстенсивне зростання масштабів простої кооперації без видимих якісних змін у поділі діяльності. Звичайно, реальна картина є яскравішою і багатограннішою. У перших цивілізаціях очевидними є результати не лише поділу, а й *ускладнення діяльності*⁸, диференціація її родів і видів, а також співіснування *найпростішої* та історично наступної – *простої* – діяльності в їх різних видах і підвидах. *Найпростіша* діяльність синкретична, її дії та операції не відособлені, їх виконання під силу будь-якому працівникові, а тому вона може здійснюватися багатьма працівниками одночасно. Інакше кажучи, вони можуть одночасно виконувати одну і ту саму роботу або *однакові* функції. *Проста* діяльність⁹ передбачає ситуативне виокремлення дій та операцій, які не закріплюються на тривалий час за окремими працівниками, кожен здатен виконувати будь-яку дію (операцію) або будь-який їх набір, а тому можлива і навіть затребувана їх зміна у процесі діяльності. У звичних категоріях, працівники виконують *однорідну* роботу або однорідні функції. Приклади найпростішої та простої діяльності неважко виявити в збиранні, полюванні на великого звіра, землеробстві, ремеслі.

За критерієм *типів* діяльності, що таким чином розуміються, а також їх певного співіснування і взаємодії можуть бути виокремлені, при-

⁸ Поділ діяльності часто відбувається за її ускладненням.

⁹ Тут ми не розглядаємо співвідношення простої діяльності та простої праці як результату редукції складної праці, про що К. Маркс пише в першому томі "Капіталу".

наймні, такі *типи кооперації діяльності*: найпростіша, проста й ускладнена проста¹⁰. Утім, вони є різними не лише в діяльнісному, а і в інституційному і синергетичному аспектах. К.Маркс звернув увагу на подібність, одночасність і масовість праці працівників, об'єднаних у *найпростішій* кооперації¹¹. Виникаючи в родовій общині, вона "...покоїться, з одного боку, на спільній власності на умови виробництва, з іншого боку – на тому, що окремий індивідуум іще так само міцно прив'язаний пуповиною до роду або общини, як окрема бджола до бджолиного вулика" (Маркс, 1950. С. 346). Не відірвані від відповідних природних стандартів, безпосередньо диктовані природними нахилами діяльнісні патерни є простими і синкретичними, а тому доступними кожному, хто має такі нахили. У процесі детермінованого потребами відтворення общинного життя одночасного виконання багатьма общинниками вказаних патернів виникає нова *масова і суспільна продуктивна сила*, але суспільна – у найпростішій формі, яка ще не передбачає ні зростання індивідуальних продуктивних сил, ні синергетичного ефекту. "Із злиття багатьох сил в одну загальну" (Маркс, 1950. С. 337) виходить об'єднана масова сила, що, як правило, дорівнює їх сумі. Отже, народжена суспільна енергія як принципово нова якість у кількісному відношенні дорівнює перетвореній у неї природній енергії. Десять осіб майже без напруги перемістять важкий вантаж, з яким не впорається один. Проте зовсім не обов'язково десять осіб за один день зберуть плодів більше, ніж одна людина за десять днів.

Через максимальну простоту *патернів узгодження* – наноінститутів, що впорядковують кооперацію діяльності, – комбінувати дії всіх працівників може будь-який із них, не перериваючи виконання однакових (загальних) для всіх функцій. Кожен із десяти працівників може в разі потреби скомандувати: "Нумо!". Але навіть ця елементарна форма найпростішого патерну узгодження, щоб отримати статус суспільної, має бути усвідомленою і цілеспрямованою у ступені, домірному усвідомленості дій кожної з десяти осіб. Існуючи десятки тисячоліть, найпростіша кооперація не претендує на те, щоб її зміст визначав соціально-економічну форму виробництва. Вона заповнює численні пори життєдіяльності та діяльності, сприяє зниженню її трансформаційних і трансакційних витрат, забезпечує гнучкість і адаптивність.

Підкреслимо: через елементарність суспільних контактів і патернів узгодження дій *патерни узгодження природних стандартів і діяльнісних патернів* перебувають у зародковому стані, суспільна енергія не перевищує перетворену на неї пасіонарну енергію і, відповідно, ступінь культур-

¹⁰ Такі типи кооперації діяльності, як *складна, найскладніша і надскладна*, є характерними для індустріальної та постіндустріальної доби, а не для розглядуваної тут аграрної, або доіндустріальної.

¹¹ "*Найпростішим* видом кооперації, який ще не має подальшої специфіки, є, очевидно, той, за якого робітники, що зосереджені в указаний спосіб в одному просторі та працюють одночасно, виконують не різні операції, а одну і ту саму, але при цьому потрібна одночасність їхніх дій, для того щоб узагалі міг бути досягнутий певний результат або ж для того щоб він міг бути досягнутий за певний проміжок часу" (Маркс, Енгельс. С. 285).

ної сублімації є незначним. Тому не випадково "на ґрунті" найпростішої кооперації зростають не лише злаки, але і бур'яни. Нерідко сучасна людина бере у природи дароване нею, обрамляє легкими штрихами і вважає себе навіть не співавтором, а єдиним творцем, "зіркою". Такими, наприклад, є зомбуючі практики шоу-бізнесу. Якщо у стародавніх ритуальних танцях і піснях культурне, людське начало визріває, вирощується з товарного, то в указаних практиках, навпаки, культурне зводиться до товарного і вітального. Подібні установки властиві й злочинному світу. У найпростішій кооперації "братків", рекетирів, рейдерів та інших "бізнесменів" абсолютизується товарне начало, і саме у нього "на службі" є начало культурне, суспільне. "Симетричні" силові дії правоохоронних органів необхідні, але недостатні, до того ж чреваті переродженням. Готові рецепти ефективних *асиметричних* дій відсутні. Ясно одне – легальна і гуманізована найпростіша кооперація має бути привабливішою і вигіднішою, стати органічною складовою системи розвиненіших типів і форм.

Навіть виходячи за межі общини і племені у стародавніх цивілізаціях, найпростіша кооперація поступається у складності *простій*. Остання народжується з першої, інтегрує її, але отримує і власні властивості. Перш за все, вона заснована на *однорідній* діяльності, яка диференціюється на прості елементи (дії та операції). Синкретичність діяльнісних патернів поступається провідними позиціями структурованості. Індивідуалізовані природні стандарти продовжують себе у спеціалізованих, але не закріплюваних за виконавцями на тривалий період патернах. Тією мірою, якою діяльнісні патерни відбивають порядок виготовлення продукту, вони є технологічними і можуть розподілятися (і розподіляються) між окремими виконавцями. Оскільки останні взаємопов'язані процесом виробництва єдиного продукту і в цьому сенсі взаємозалежні, неминуchoю є інтенсифікація суспільного контакту, який "...спричиняє змагання і своєрідне збудження життєвої енергії, що збільшує індивідуальну продуктивність окремих осіб, так що 12 осіб упродовж одного сумісного робочого дня у 144 години вироблять значно більше продукту, ніж дванадцять ізольованих робітників, що працюють по 12 годин кожен, або один робітник упродовж дванадцяти днів праці поспіль. Причина цього полягає в тому, що людина за самою своєю природою є тварина, якщо і не політична, як думав Аристотель, то, принаймні, суспільна" (Маркс, 1950. С. 337–338).

Згаданий синергетичний ефект має *суспільне* походження і свідчить про те, що суспільна енергія, яка його породила, за масою і/або ефективністю перевершує початкову природну енергію¹². Зрозуміло, він був би не можливим без складніших (порівняно з найпростішою кооперацією) патернів узгодження спеціалізованих технологічних патернів (комбінування однорідних функцій – завдання, складніше за комбінування однакових), а також без відповідних і розмірних першим патернів узгодження спеціа-

¹² Яким чином фізико-хімічні та біологічні, тобто по суті природні процеси перетворюються на людську свідомість і самосвідомість, яка є суспільною за визначенням? У пошуках відповіді на це питання вчені заглиблюються в надра людського мозку. Але поки що нікому не пощастило (Дубровский, 2011).

лізованих технологічних патернів та індивідуалізованих природних стандартів. Але оскільки властивий простій кооперації суспільний контакт спирається не на власні, а на природні засади, диктується не власне суспільними, а природними потребами, технологічні патерни усталено не відокремлені один від одного, остільки і суспільна синергія є неусталеною і ситуативною.

Це стосується і *простої кооперації II роду* – кооперування простих кооперацій. У цьому разі різні дії (операції) виконуються не окремими працівниками, а одночасно багатьма, і для досягнення результату потрібне узгодження, по-перше, дій (операцій) окремих працівників у кожній множині, по-друге, дій (операцій) указаних множин. Наприклад, за спорудження піраміди фараона узгоджуються дії не лише між багатьма каменотесами, багатьма вантажниками, що доставляють оброблену кам'яну глибу до місця установки, багатьма укладальниками цієї глиби, але і між цими множинами – каменотесів, вантажників, укладальників. Подібно до піраміди фараона споруджується "піраміда" патернів узгодження: в основі або на I ярусі – патерни узгодження технологічних патернів між собою, а також технологічних патернів і природних стандартів; на II ярусі – патерни узгодження патернів узгодження I ярусу. Якщо патерни узгодження I ярусу в найпростішій кооперації не потребують спеціалізованих навичок, переміщуючи працівників, які їх мають, із лав безпосередніх виконавців технологічних патернів в лави управлінців, то патернам узгодження II ярусу адекватна спеціалізована управлінська діяльність, яка, втім, зовсім не обов'язково має закріплюватися за окремими виконавцями довічно.

У стародавніх цивілізаціях слідом за простою утверджується *ускладнена проста кооперація діяльності*, яка передбачає узгодження не лише найпростішої (однакової) і простої (однорідної), але і *різнорідної* конкретної діяльності або її видів – землеробської, скотарської, ремісничої, торгової¹³. Ускладнена проста кооперація адекватна досягнутому рівню розвитку загального і часткового поділу діяльності, виходить за межі общини і племені, але лише тому, що у своїх елементарних формах народжується в пізній общині. Тут ми натрапляємо на постаті землеробів, скотарів, управлінців, жерців, учителів, ковалів, теслярів, гончарів, цирульників та ін., яких об'єднує статус члена общини. "Кожна така община утворює самодостатнє виробниче ціле" і покоїться "...на общинному володінні землею, на безпосередньому поєднанні землеробства з ремеслом і на усталеному поділі праці, який за утворення кожної нової общини слугує готовим планом і схемою" (Маркс, 1950. С. 369).

Але, по-перше, "...закон, що регулює поділ общинної праці, діє тут з непорушною силою закону природи: кожен окремий ремісник, наприклад, коваль і т. д., виконує всі операції, що стосуються його професії, у традиційний спосіб, проте абсолютно самостійно, не визнаючи над собою ніякої влади в межах майстерні" (Маркс, 1950. С. 370–371). Інакше

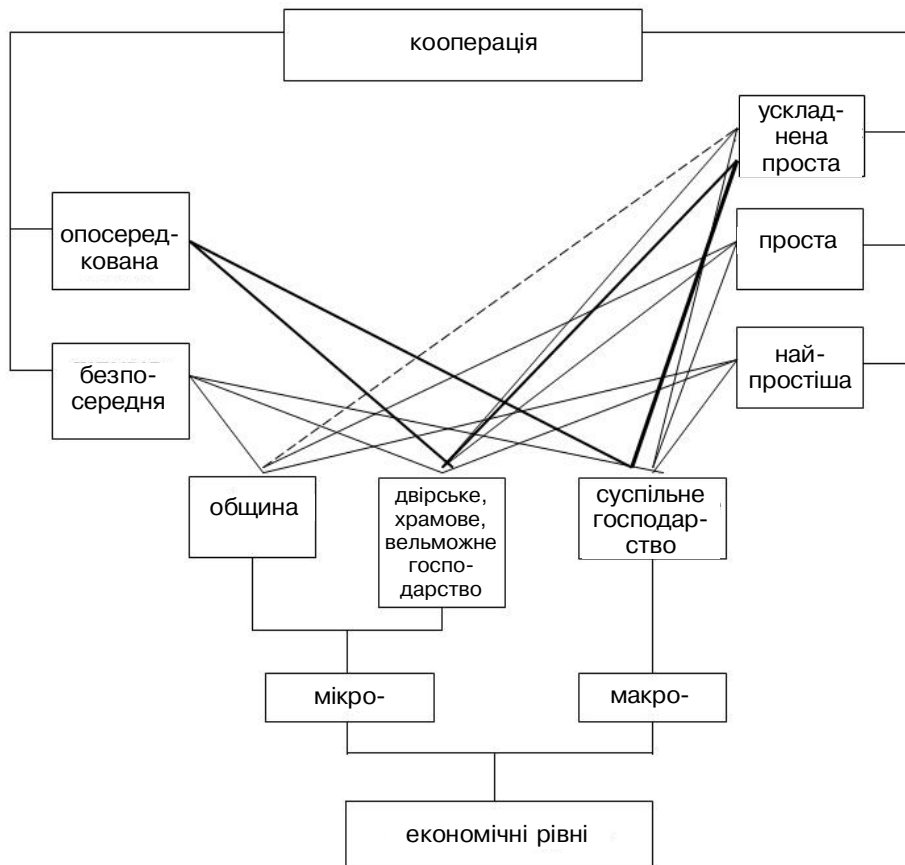
¹³ Цю останню складову ускладненої простої кооперації, яка виситься над найпростішою і простою, йменуватимемо *власне* ускладненою простою кооперацією.

кажучи, природний поділ діяльності визначає общинний, а природні стандарти – технологічні патерни. По-друге, "...головну масу продукту виробляють для безпосереднього споживання самої общини, а не як товар, і тому саме виробництво не залежить від того поділу праці в усьому ... суспільстві, яке опосередковується обміном товарів" (Маркс, 1950. С. 369–370). Усі види діяльності та їх взаємозв'язки є нічим не опосередкованими елементами відтворення общини. Точно так, як і дев'ятимісячний зародок у череві матері вже має всі атрибути людини, але ще не є народженою людиною по суті, общинний поділ діяльності, маючи атрибути загального і часткового поділу діяльності, не є таким по суті.

Тим не менш, дії землеробів, скотарів, ковалів, теслярів та ін. як суб'єктів різних видів діяльності мають бути узгоджені, пов'язані, настроєні за общинним "камертоном". Патерни узгодження, властиві простий кооперації, прийнятні для цього лише перший час. У подальшому вони "доростають" до потрібного вказаному узгодженню рівня і перетворюються на патерни узгодження *різних* видів діяльності, адекватних останнім комплексів технологічних патернів. Ситуативний, спорадичний синергетичний ефект простої кооперації доповнюється подібним ефектом ускладненої простої кооперації.

Очевидно, в общині найпростіша, проста й ускладнена проста кооперації є *безпосередніми*, неусвідомлено-усвідомленими. Неусвідомленими – мірою природності, природної заданості, а усвідомленими – мірою певної цілеспрямованості та плановірності. У пізній період перших цивілізацій *общини і племена* активніше кооперуються між собою і навколишніми виробничими осередками (двірські, храмові, вельможні господарства, самостійні ремісники, торговці) через товарний обіг, тобто є включеними в опосередковані коопераційні зв'язки. Згадані *господарства* ще більшою мірою є свого роду полем взаємодії кооперації безпосередньої й опосередкованої. У масштабах *суспільства* найпростіша і проста кооперації переважно є безпосередніми, а ускладнена проста здійснюється як безпосередньо, так і опосередковано (див. рисунок).

На макрорівні особливо очевидно є складеність ускладненої простої кооперації, включеність у її "тіло" кооперацій і найпростішої, і простої, і власне ускладненої простої. У нашому прикладі спорудження піраміди для досягнення успішного результату мають бути узгоджені зусилля не лише окремих працівників у кожній із згаданих множин (каменотесів, вантажників, укладальників), не лише цих множин, але і дії останніх із діями подібних множин, що репрезентують інші види і підвиди діяльності (ковалі, теслярі та ін.). Відповідно ускладнюються патерни узгодження I і II ярусів. Розгляд зазначеної проблематики буде продовжений у наступних статтях у тому сенсі, що зміст ускладненої простої кооперації багато в чому визначає систему влади-власності як ядра суспільної форми стародавніх цунутворів. Тут констатуємо більшу багатогранність кооперації, ніж ми уявляли раніше. Кооперація – важлива форма 1) концентрації та каналізації природної, зокрема пасіонарної енергії; 2) перетворення природної енергії на суспільну; 3) самозростання суспільної енергії; 4) взаємодії енергії природної та

Рисунок. Кооперація діяльності та її типи*

* Позначено пунктиром – зародковий характер власне ускладненої простої кооперації в общині; тонкою лінією – безпосередній характер кооперації всіх типів на мікро- і макроекономічному рівнях; жирною лінією – опосередкований характер власне ускладненої простої кооперації.

суспільної з утворенням синтетичної уно-енергії з відповідним синергетичним ефектом. Із "коріння" кооперації виростає могутнє "дерево" інститутів – діяльнісних, технологічних патернів, патернів узгодження, в яких реалізуються потенції генів, мемів і унів. Кооперація є загальнолюдською, інтеграційною, серединною, а тому видається не випадковою характерна для всіх перших цивілізацій емпірична кореляція між її масштабами і рівнем пасіонарності провідних етносів (суперетносів). Зрозуміло, ці узагальнення є лише проміжним підсумком вивчення інституційної еволюції перших цивілізацій.

Література

Дубровский Д.И. (2011) Зачем субъективная реальность или "почему информационные процессы не идут в темноте?" (Ответ Д. Чалмерсу) // Вопросы философии. № 3.

Маркс К. (1950) Капитал. Т.1. М.: Государственное издательство политической литературы. С. 364.

Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд. Т. 47. С. 349.

Ожерельев О.И. (ред.) (1990) Политическая экономия: Словарь / Под ред. О.И.Ожерельева. М. : Политиздат. С. 229.

ON THE INSTITUTIONAL EVOLUTION OF THE FIRST CIVILIZATIONS: DIVISION AND COOPERATION OF THE ACTIVITIES

Viktor Tarasevych

Author affiliation: (v_tarasevich@list.ru), Doctor of Economics, National Metallurgic Academy of Ukraine (Dnipropetrovsk).

The article considers the evolution and peculiarities of the division and cooperation of the activities in the first Eastern civilizations. Cooperation of the activities is presented as a form of processing and channeling of the natural passionnary energy into social and economic ones. Attention is focused on the change from the primitive to simple and advanced simple cooperation of the activities.

JEL: B 300.